

# MUNGIALDEKO ANAKAK ^ ERBAK

Mungia'n beste erri askotan'lez, aldaketa ugari egon dira azkeneko urteotan. Esaterako, urte gitxiren barruan Mungia, nekazal erri izatetik, industri erri izatera eldu da.

Ori da arrazoi garrantzitsuenetako bat, beste artean. Baserrietan ezagutzen ziran; landaran izenak, antziñako labrantzarako tresnen izenak, txorien izenak, bedar motak eta abar luze bat, gure egunotara iritsi edo eldu ez izatea.

Gure arbasoek gauza bakoitzari bere izenetik deituten eutsien, baiña urteak pasa ala desagertuz joan jakuz.

Nik egin dot neure alegiñ txikitxua eta urte bi lotu barik neure agendatxoa aldean dabilketela, lortu dodaz ia desagertuta egon diran berba batzuk batueta, eta geure eguneroko bizimoduan sarri entzuten doguzan berbak batutea.

Sarri askotan, guretzako berba batek garrantzirik ez dekola, beste leku batzutan ez dabe ezagututen, eta ez dago azago joan bearrik, bertan Mungialdean, kilometro gitxiren barruan berbak asko aldatuten dira eta.

Printzipioz, berbak familietan banatu dodaz ta argi ez dekotazenak aparteko zerrenda luze baten ipiñi dodaz.

## ERREMINTAK EDO BASERRIKO TRESNAK:

—Urkulue: Antziñeko labasuetan artoa erretan zanean erabili oi eben tresna da. Mango edo asta luzia zeukon ta labasuareri barruan egozan artoei buelti, emoteko erabilten zan.

—Itxuraz:

—Zurrune: Karroak atzeko aldean palu bat eroaten dau, bedarrak kargetan direnian jausi ez daitezkan.

—Itxurez:

—Porkeria: Labrantzarako erabilten zan tresna bat da. Lau ortz daukoz eta ago antzeko sillotxo bat, andik artoa, edo baste edozer, botaten eutsen.

— Esia: Atziñe txarrieri "osalia" emoten jaken jateko.

Osalia izaten zan; kalabasia, asa orriak, urune, naboia, erremolatxia, eta beste elementu batzuk nastuta. Eurok txikitako tresna da esia. Lauburu baten antza dauko, baiña aldeak biribildute eta zorrozute.

Frantsez esia: Esian antzekoa zan baiña, ebagiteko oja ezberdiñagaz.

—Gorue: Len galtzerdiak eskuz egiten ziran, ta palu zorrotz bat erabilten ebien ardi lanea ipiñeko.

— Itxuraz: **A**

- Gardak: Ardi lanea gardatu (kardar) egin bear izaten zan eta zepillu baten antzeko tresna bateri esaten jakon "gardea".
- Goldeak eta Laiak: Labrantzarako erremintak. Lurra zulotu edo urrutu egiten eben.
- Karramarroa: Au bere labrantzarako tresna zan. Itxuraz lauiki erakoa dogu eta punta zorrotzak daukoz aspikaldean. Lurra urrututen dau eta zalduari ipinten jakon. Geroago ereiteko erabilten eben.
- Trigerue: Bein indabak eta batute dagozarian azala eta zatarkeriak kenduteko.
- Iristekue: Colador.
- Laratzue: Bekosuan egoten dan engantzea edo lotura kateari lotuta, tarterak eta lapikoak eskegiteko.
- Estoa: Mokillak apurtuteko erreminta, Saratz (sauce) bigunekaz eginda-koa.
- Eisia: Labrantzarako tresna bat. Errekena edo karkabea egiteko.
- Atxurre: Zada.
- Kakoa: Atxurren moduko zotz edo agin biko tresnia.
- Eskuberia: Rastrillo.
- Kodañia: Guadaña.
- Sorrostaria: Kodañia sorrostuteko arria.
- Agia: Biga.
- Igitaia: Serra (Mungia'n). Hoz.
- Giñerria: Eskoba edo orrats basto bat toki tontortzuak garbituteko.
- Sarana: Cesto.
- Sardia: Sarda.

\*\*\* \*

#### BEDARRAK:

- Bedar siporra: Ardiak eta ganaduak jan gura ezik dabilkian bedar basto bat, geinetan leku urtsuetan egoten da.
- Siya: Terreno edo lur urtsuetan urtetan dauan bedar mota bat.
- Intxurriya: Mungia'n. Enredadera, eta beste toki batzuetan "muérdago".
- Iria edo irea: Helecho.
- Birsaye: Birsai.
- Saiye: Salbado.
- Garagarra: Cebada.
- Galtzue: Paja.

\* \* \*

#### MEIDUTEKO NEURRIAK:

- Asunbrea: Litro bat eta erdi. Geinetan esnia izaten da.
- Seremiñe: Garoa, intxaurrak, urritxak eta abar neurtuteko ontzi bat da.
  - Itxuraz: \                    /
- Anegea: 50 kg.

- **Arroa:** 12 kilo ta'erdí.
- **Erraldea:** 5 kg.
- **Gizelana:** 365 metro karratu.
- **Peonadia:** Erdal neurri bat da.

\*\*\*

## TXORIAK:

- **Mingorra:** Agachadiza.
- **Mingor-piztojoa:** Agachadiza chica.
- **Oillogorra:** Becada.
- **Egaberia:** Ave fría.
- **Basollarra:** Abubilla.
- **Indi-eperra:** Perdiz nival.
- **Ugerilloa:** Polla de agua.
- **Oskillasoa:** Arrendajo.
- **Mirue:** Ratoneo común.
- **Okill txikerra:** Pájaro carpintero menor.
- **Txontia:** Camachuelo.
- **Gau-ontz ziruya:** Lechuza.
- **Pato txikitxue:** Zarzeta.
- **Durduria:** Chorlito.
- **Txirtia:** Bisbita común.
- **Gau epela:** Chota-cabras gris.
- **Txinyorra:** Peti rojo.
- **Miru-baltza:** Ratoneo negro.
- **Txinboa:** Reyezuelo, kurruka.
- **Txepetxa edo epetxa:** Txotxin.
- **Txepetxiñe edo pepetxiñe:** Carbonero.
- **Bela baltza edo bella:** Corneja negra.
- **Bela nausia:** Cuervo.
- **Birigarroa:** Malviz.
- **Zozoa:** Tordo.
- **Gaztala zozoa:** Tordo de Castilla.
- **Mukia:** Urraka, marika.
- **Gabilloia:** Gavilán.
- **Eperra:** Perdiz.
- **Galeperra:** Codorniz.
- **Sasi-txoria:** Carrocerín.
- **Pioa:** Pardillo.
- **Ur-txoria:** Mirlo acuátjco.
- **Antzarra:** Ganso.
- **Uso nagusiye:** Paloma torcaz.
- **Uso txikerra:** Paloma bravía.
- **Konpoko birigarroa:** Zorzal alirrojo.
- **Artatxorie:** Gorrión.
- **Kilgaroa edo kardu-txorie:** Jilguero.
- **Elatxue edo elaie:** Golondrina
- **Eperdikeria:** Lavandera.

- **Okille:** Pájaro carpintero.
- **Kurlinkia:** Zarapito.
- **Kurlike:** Zarapito real.
- **Amillotxa:** Herrerillo.
- **Gau-ontza "Gebontz" (Mungia'n):** Buho.

\* \* \*

### ASTEKO EGUNAK:

- **Astelena:** Lunes.
- **Martitzena (Martzena; Gamize'n):** Martes.
- **Egustena:** Miércoles.
- **Eguena:** Jueves.
- **Barikue (Eguekotxa; Arrasaten):** Viernes
- **Zapatua:** Sábado.
- **Domikia:** Domingo.

\* \* \*

### URTAROAK:

- **Udegoiena:** Otoño.
- **Negua:** Invierno.
- **Udaberrie:** Primavera.
- **Udia:** Verano.

\* \* \*

### ILLARGIA:

- **Urek-bera:** Menguante.
- **Negua:** Creciente.
- **Illargi-betia:** Luna llena.
- **Illargi-barrie:** Luna nueva.
- **Illargie; Igetargie (Mungia'n):** Luna.

\* \* \*

### PIZTIAK ETA ABEREAK:

- **Ur-txakurre:** Nutria
- **Martiñetia:** Martín pescador.
- **Sirune:** Sirón.
- **Aramuera:** Araña.
- **Burriñoa:** Asto emea ta zaldia nastauta.
- **Atzekozaurrera:** Muloa edo mandoa.
- **Arrankariye:** Trucha.
- **Ogei-gaztaia:** Comadreja.
- **Sugontxille:** Lagartija.

- **Muskerra:** Lagarto.
- **Barakille:** Limako.
- **Kiskillue:** Fósinos.
- **Ipurtargia:** Luciérnaga.
- **Sugioia:** Serpiente.
- **Angillia:** Anguila.
- **Ebroa:** Kiskilluen neurriko arrain biserdun bat. Erderaz: Locha.
- **Basordia:** Jabalí.
- **Azkonarra:** Tejón.
- **Katu-mixerra:** Mangosta.
- **Basa-katue:** Gato montés
- **Katu-jinetia:** Jineta.
- **Kakarraldoa:** Ciervo volador
- **Mari-mitxi edo mari-gorritxu:** Mariquita.
- **Urgerixoa:** Rana.
- **Makeria:** Txarri emia kumiakaz.
- **Arkelia:** Txarri emia kume barik.
- **Ordotza:** Kapatu bako txarri arra.
- **Txarri-apoa:** Kapatutako txarri arra.
- **Urruxe:** Ardi kume arra.
- **Bildotsa:** Ardi kume emia.
- **Turankoa:** Ganadu arraza bat. Idiak geienatan.
- **Eumia:** Euntzan kumia, arra naiz emia.
- **Ardia:** Oveja.
- **Euntze:** Cabra.
- **Akerra:** Cabrón.
- **Arittoa:** Carnero.
- **Motxoa:** Adarrik gabeko arittoa.
- **Sekorra:** Ternero
- **Bigia:** Ternera.
- **Txitxia:** Pollito. **Oillendia eta oilloskoa:** txitxia baiño apur bat andiagoa eta oilloa eta ollarra baiño txikiagoa. Ertaiñekoak.
- **Kapoia:** Kapatutako oillarra.
- **Zaldie:** Caballo.
- **Biorra:** Yegua.
- **Lupue:** Lupu izenak gauza asko esan gura dautsuz gure lurraldian, esaterako:
  - **Lupu:** Oruga, escorpión.
  - **Lupu:** Artoak eukiten dauan gaizotasun bat.
  - **Lupu:** (Lupu-bedar): Bedar mota txar bat.
  - **Lupu:** Iragoie. (Errigoiti).
  - **Lupu:** Edozeri esaten yako txarra dala adierazoteko. Esaterako: Gizon ori "lupu" utse da.
- **Sorgin-mitxi:** Mariposa.
- **Lukie:** Zorro.
- **Kirikolatza:** Erizo.

(Jarraitzeko)

Legarreta tar Asier